

Intertextovost v díle básníka a prozaika Jaromíra Šavrdy

Není to tak dlouho, co jsme vzpomněli pět let od smrti ostravského disidenta, signatáře Charty 77, prozaika a básníka dr. Jaromíra Šavrdy, který dnes již spočívá na tichém hřbitůvku v Ostravě-Hrabové. Jaromír Šavrdy se narodil 25. května 1933 v Ostravě, kde také později působil jako literát. Většina jeho hodnotných děl oficiálně dosud nevyšla. Zůstala ve strojopisech ostravské edice *Libri prohibiti*, kterou J. Šavrdy roku 1972 založil. J. Šavrdy byl za svého života dvakrát vězněn v Ostrově nad Ohří za tzv. protistátní činnost a právě v tomto období se rodí jeho již vyzrálá literární tvorba. Fantastika, za níž se skrývá mnohem více než jen iracionálnost, nově přepracované motivy významných autorů české i světové literatury a mnohá podobenství, to je především poezie a próza J. Šavrdy, v níž se autor touží otevřít celému světu.

Projevy intertextovosti můžeme pozorovat již v jeho druhé sbírce *Struny míru* (Praha 1953), v níž autor připomíná nejen své dětství, jehož větší část prožil v Třinci, ale hovoří i o stavbách komunismu, v jejichž popředí stojí Rusko. V první básni podle mého názoru využil motiv *Wolkrovy Balady o snu*. Tento motiv vystihl na rozdíl od *Wolkra* v jiné podobě – v jediném dvojverší: „Není to daleko. Ne, blízko je ta země, / kde lidská ruka v činy mění sen.“ Chtěl bych ještě připomenout, že tato sbírka vznikla v období Šavrdových studentských let a dnes se stává terčem nenávistných pomlouvačů.¹

K vrcholným dílům Šavrdovy tvorby patří sbírky, které vznikly již v samizdatu: *Cestovní deník* a *Druhý sešit deníku*, mající povahu dokumentárně cestopisnou. Podle Jana Čulíka „Druhý sešit deníku postrádá přímočarou bezprostřednost a dokumentární působivost *Cestovního deníku*“.² Z mého hlediska s tímto názorem nelze nesouhlasit, ale na druhé straně velkou poutavost sbírky přikládám cyklu básní *Starí trestanci* tvořící druhý oddíl. Šavrdy jej dedikuje „Památce Mistra Františka Halase / který by mi jistě odpustil / že jsem si na své víno / vypůjčil jeho džbánek.“ J. Šavrdy jako básník osobitým způsobem pojímá motiv Halasových Starých žen. Prázdnota života a čekání na smrt jsou dva hlavní momenty, které spojují Šavrdovy Staré trestance s Halasovými Starými ženami. Obě díla jsou psána pravidelným veršem. Trestanci se tak jako ženy v Halasových verších mění před očima druhých, stárnou a čekají na smrt. Tragika prázdnoty a očekávání smrti vyznívá u Šavrdy mnohem drastičtěji. Autor pomocí expresivních, vulgárních výrazových prostředků a přirovnání popisuje tragické postavení a především vzhled člověka ve vězení. Halasovo litanické pásmo tak získává pod rukou J. Šavrdy zcela novou tvář. Na čtenáře drsně působí verše o očích, ústech, rukách, tvářích „starých trestanců“.

¹ Vláhová, E.: Nedůstojné handrkování, *Moravskoslezský den* 10. 5. 1993, s. 5.

² Čulík, J.: *Knihy za ohradou*, Praha 1991, s.227.

Ústa starých trestanců
 v Žumpy nezakryté
 A mrchoviště
 všeho co z mládí
 ze slávy pochovali
 Ústa starých trestanců
 Už jenom blín
 Zlí jedovatí hadi
 v nich zdegenerovali
 v červíky oplzlostí
 Ústa starých trestanců
 Jícen jímž nesestoupí
 šťavnaté sousto
 Ústa starých trestanců
 Mříž která nepropustí
 laskavé slovo

Šavrdla pozměnil i kompozici, která byla charakteristická pro Halasovu báseň – některé části z pochopitelných důvodů pominul (nepopisuje tedy klíny trestanců), jiné naopak připojil (ústa, krok, vycházky).

Analogii spíše formální můžeme hledat v úvodním cyklu Druhého sešitu deníku s názvem Testament. Tento cyklus je jakousi závěť básníka, který cítí příchod smrti, a proto se loučí se vzpomínkami a věcmi, které měl rád. K vyjádření beznaděje a skepse využívá básník ve své závěti oxymóra, který upomíná na poetiku F. Villona, proslaveného svou básnickou Závětí.

Nevlastním vůbec nic
 (dokonce ani sklenku z níž bych se napil čaje)
 a přece jsem až hrůza bohatý
 dramatickým světem

Nevlastním vůbec nic
 A přece v každém okamžiku
 mám všem co odkázat

Jedinou neochvějnou jistotou a oporou v životě J. Šavrdy byla jeho statečná žena Dolores, „bez níž,“ jak píše v dedikaci sbírky *Má vlast*, „by neexistovala nejen tato sbírka, ale ani já“. Názvy jednotlivých cyklů sbírky se váží k významným místům naší země (Vyšehrad, Vltava, Šárka, Blaník, Tábor...), ale především ke stejnojmenné skladbě B. Smetany *Má vlast*, jejíž kompozici básník ve sbírce využil. Šavrdla ve svém díle odkazuje nejen jako literát, ale i jako člověk naplněný láskou, přátelstvím a vírou v Boha.

Se Šavrdovou vírou v Boha souvisí další projev intertextového charakteru jeho poezie. Příkladem tu může být cyklus *Tábor*, který má litanickou formu (opakující se prosby a modlitby „Božích bojovníků“ obracejících se k Bohu). Úvodní verš každé básně tvoří jednotlivé verše z biblického Otčenáše. Biblickou inspiraci prozrazuje i Šavrdova poéma o Janu Palachovi nazvaná *Česká kalvárie*, která básnicky zpracovává události z roku 1969. Hlavní osu tohoto díla, rozděleného do pěti částí, tvoří rozmluva mezi Palachem a Ježíšem Kristem, která končí „Nanebevzetím“ – Kristus zve Jana k sobě, ke svému trůnu.

Zatímco v počátcích Šavrdovy literární tvorby pozorujeme zalíbení v žánru sci-fi a kriminálních příbězích, doba následující jej přinutila přenést se do tvrdé reality. Ta se odráží zejména v jeho

věženské poezii, vyznačující se četnými autobiografickými prvky; součástí této poezie je poezie milostná, pro kterou je příznačný strach o lásku. Svůj tragický osud zde často spojuje s historickými náměty, čerpajícími z tragických událostí českého národa. Boj českého národa za samostatnost je analogií Šavrdova boje za svobodu a lidská práva. Tématem jeho básní se stává husitské revoluční hnutí, okupace roku 1968 a smrt Jana Palacha. Dílo je přitom naplněno symbolikou, realitou, vlastní zkušeností a touhou po lásce a svobodě, jež mu byly násilně odepřeny.

Jiným případem intertextovosti je cyklus Halleyova kometa ze Šavrdovy sbírky *Hodina v úzkých*, v němž zřejmě navázal na Seifertovu stejnojmennou sbírku. Svědčí o tom alespoň vzájemná korendence básníků. Šavrd se ve svém dopise obdivuje Seifertově sbírce *Deštník z Piccadilly*, která spadá podobně jako Halleyova kometa do závěrečného období Seifertovy tvorby. Zatímco u Seiferta je kometa symbolem klidu, u J. Šavrdy se stává symbolem zkázy – kometa visí nad světem jako hrozba zla: „znamení zaslané nám / k záhubě? / na pomoc?“

Už v době věznění byl Šavrd přijat za čestného člena finského PEN-klubu a Mezinárodní organizací pro amnestii byl roku 1985 prohlášen za vězně svědomí a vězně měsíce. Nehledě na tyto pocty je dnes bohužel Šavrdovo dílo dodnes u nás nespravedlivě opomíjeno. Šavrdovo jméno nenajdeme ani v mnoha literárněhistorických publikacích. Přitom napsal díla, která dnešním čtenářům přináší cenné svědectví o tom, co předešlá doba skrývala. PhDr. Jaromír Šavrd, JUDr. in memoriam, neměl to štěstí dožít se sametové revoluce. Nedožil se toho, za co celý život bojoval na stránkách svých děl. Svůj tragický osud předpověděl v epigramu PF 1988: „Ač z toho budou jistě vzteklí / hlásím všem složkám SČB / za to, co let jsem prožil v pekle / přijdu už brzy do nebe.“ Nejen svou literární činností, ale i svou osobností se Jaromír Šavrd řadí k čelným představitelům ineditní literatury.

Bibliografická poznámka: *Struny máru* (Praha, Mladá fronta 1953); *Cestovní deník* (edice Petlice, 1981; Mnichov, PmD 1980, *Libri prohibiti*, 1955; Ostrava, Profil 1991); *Druhý sešit deníku* (*Libri prohibiti*, 1985; Mnichov, PmD 1986); *Česká kalvárie* (*Libri prohibiti*, 1985); *Má vlast* (*Libri prohibiti*, 1985); *Hodina v úzkých* (edice Popelnice, 1985; Havířov, Klec, 1989)